

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 19 (2019), št. 2

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2019

Izdajatelja / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/

ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž, dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia),
dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec, dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič, dr. Jurij Perovšek,
dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Dragan Potočnik, dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar,
dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary), dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar,
dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 160, SI-2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Prevajanje / *Translation:*

David Hazemali, Uroš Turnšek

Lektoriranje / *Language-editing*

Ana Šela

Oblikovanje naslovnice / *Cover Design:*

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvečke prispevkov v tem časopisu objavljata '**Historical – Abstracts**' in '**America: History and Life**'.

Časopis je uvrščen v '**Ulrich's Periodicals Directory**', evropsko humanistično bazo **ERIH** in mednarodno bibliografsko bazo **Scopus (h, d)**.

*Abstracts of this review are included in '**Historical – Abstracts**' and '**America: History and Life**'.*

*This review is included in '**Ulrich's Periodicals Directory**', european humanistic database **ERIH** and international database **Scopus (h, d)**.*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije, je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko **487**. Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.
Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

Studia
Historica
Slovenica

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- TAMARA GRIESSER-PEČAR: Slovensko slovo od Habsburžanov 301
Slovenian Farewell to the Habsburgs
- JURIJ PEROVŠEK: Narodni svet in slovenska samoodločba leta 1918 333
The National Council and Slovenian Self-determination in 1918
- JURIJ PEROVŠEK: Nastanek Države Slovencev, Hrvatov in Srbov
29. oktobra 1918 in njen narodnozgodovinski pomen 369
*The Emergence of the State of Slovenes, Croats and Serbs
on October 29, 1918 and its National Historical Significance*
- DARJA KEREČ: Kulturnoprosvetne razmere na Slovenskem
ob državnem prelomu leta 1918 399
*Culture and Education in the Slovenian Lands in 1918,
in the Period of Disintegrating and Emerging States*
- BOŠTJAN ZAJŠEK: "Raje pa hočemo nemško umreti, kakor
laško ali slovansko trohneti" – mariborski Nemci v letu 1918 419
*"But We would rather Die German than to Rot as Italians or Slavs"
– the Maribor Germans in 1918*
- GORAZD BAJC in JANEZ OSOJNIK: Odnos Velike Britanije do
Avstro-Ogrske leta 1918 in dogajanja na Koroškem po
koncu prve svetovne vojne 467
*The Attitude of Great Britain to Austria-Hungary in 1918
and the Events in Carinthia After the End of the First World War*
- BOŽO REPE: Evropa in svet ob koncu Velike vojne 493
Europe and the World at the End of the Great War
- GREGOR ANTOLIČIČ: Slovensko ozemlje pod vtisom umika
avstro-ogrske vojske jeseni 1918 519
*The Slovenian Territory under the Impression of the
Retreat of the Austro-Hungarian Army in the Fall of 1918*

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

URŠKA LAMPE: "Vojne je konec, a še naprej jemlje svoj davek" – slovenski in hrvaški vojni ujetniki ob koncu prve svetovne vojne in vpliv zakasnele repatriacije na vsakdanje življenje njihovih svojcev551
"The War is Over, yet it Continues to Take its Toll" – Slovenian and Croatian Prisoners of War at the End of World War I and the Impact of the Late Repatriation on the Everyday Life of their Relatives

BOGDAN KOLAR: Novi izzivi in nove naloge za Cerkev ob koncu prve svetovne vojne na socialnem področju575
New Challenges and New Tasks for the Church in the Field of the Social Work at the End of World War I

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 599

Uredniška navodila avtorjem / Editor's Instructions to Authors 607

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
Historica
Slovenica*

UDK 94(410:436:497.4)"1918"
1.01 Izvirni znanstveni članek

DOI 10.32874/SHS.2019-14

Odnos Velike Britanije do Avstro-Ogrske leta 1918 in dogajanja na Koroškem po koncu prve svetovne vojne

Gorazd Bajc

Dr., izredni profesor
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino,
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta: gorazd.bajc@um.si

Janez Osojnik

Mag. zgodovine
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino,
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta: janez.osojnik1@um.si

Izvleček:

Na podlagi analize britanskih virov in najbolj relevantne znanstvene literature se članek osredotoča na poznavanje in odnos zunanje politike Londona do Avstro-Ogrske v letu 1918 in dogajanje na Koroškem po razpadu omenjene srednjeevropske monarhije istega leta. Glede slednjega so do sedaj zgodovinarji britanske arhive manj upoštevali, analiza le-teh pa omogoča interpretacijo dogajanja tako imenovane "tretje strani", se pravi tiste, ki je razmere na terenu neposredno niso prizadele. Arhivsko gradivo, ki je bilo uporabljeno za namen tega članka, hrani osrednji britanski arhiv, in sicer Britanski državni arhiv (*The National Archives*, to je nekdanji *Public Record Office*) v Londonu.

Ključne besede:

Avstro-Ogrska, Koroška, Velika Britanija, poskusi separatnega miru, 1918, Harold William Vazeille Temperley, priročniki, diplomacija

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 19 (2019), št. 2, str. 467–492, 74 cit., 2 slike
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod¹

Zemljevid Srednje Evrope se je po koncu prve svetovne vojne v primerjavi s stanjem mej držav pred njenim začetkom bistveno spremenil. Na pogorišču Avstro-Ogrske so nastale nove države, razmejitve med njimi pa je bila na nekaterih območjih zaradi večnacionalnosti le-teh težavna. S temi vprašanji so se soočali na pariški mirovni konferenci, ki se je začela januarja 1919. Na njej so svetovne velesile, ki so bile na zmagoviti strani v vojni, določale prihodnjo ureditev sveta. Ena izmed teh velesil je bila Velika Britanija, ki je s svojim velikim imperijem predstavljala pomemben faktor v svetovni politiki. Da bi bili njeni predstavniki na konferenci po eni strani zmožni konstruktivno delovati pri reševanju problemov, po drugi strani pa poskušati čim bolj zadovoljiti lastne interese, so morali kar se da dobro poznati razmere in s tem težave, ki so se na samih spornih območjih pojavljale ali bi se lahko potencialno pojavile.

V pričujoči razpravi bo obravnavano britansko poznavanje problemov enega izmed teh območij, in sicer južnega dela dežele Koroške, kjer se je večinsko prepletal nemški in slovenski živelj, njuna narodnost pa se je razvila v naddeželnem okviru, na kar je opozoril eden izmed najpomembnejših preučevalcev tovrstnih tematik, Janko Pleterški.² Kronološko gledano je razprava omejena v glavnem na leto 1918, obdobja nekoliko pred to letnico pa se dotika prvi del, ki obravnava odnos britanske diplomacije do Avstro-Ogrske in njenega obstoja tudi v povojnem obdobju.

Odnos britanske politike do Avstro-Ogrske

Ena izmed najboljših poznavalk povojne politike Velike Britanije Anne Orde je v uvodnih vrsticah poglavja o britanskih načrtih za povojno ureditev sveta v temeljnem delu *British Policy and European Reconstruction after the First World War* zapisala, da "niso bili britanski načrti o povojni ureditvi niti daljnosežni niti uporabni."³ Po njenem mnenju so Britanci zaznali in preučevali probleme, ki so se pojavljali po svetu, v glavnem pa so se osredotočali na tiste, ki so bili usmer-

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Preteklost severovzhodne Slovenije med srednjo Evropo in evropskim jugovzhodom* št. P6-0138 in raziskovalnih projektov *Kontemporalnost razumevanjskega konteksta ter izražanje osebne in družbene svobode* št. J7-8283 ter *Kultura spominjanja gradnikov slovenske države* št. J6-9354, ki jih financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

² Janko Pleterški, *Koroški plebiscit 1920: Poskus enciklopedične razlage gesla o koroškem plebiscitu* (Ljubljana, 2003), str. 10–11 (dalje: Pleterški, *Koroški plebiscit 1920*).

³ Anne Orde, *British Policy and European Reconstruction after the First World War* (Cambridge, 1990), str. 5 (dalje: Orde, *British Policy*).

jeni na gospodarsko vojno proti Nemčiji. Jasno je bilo torej, da je bilo težišče britanskega medvojnega delovanja usmerjeno k ohranitvi svojega imperija, pri tem pa ji je izmed držav centralnih sil največjo nevarnost predstavljalo nemško cesarstvo. Zlasti v letu 1918 je veliko pozornosti namenjala tudi območju Avstro-Ogrske. Takrat je namreč postajalo vedno bolj jasno, da se ta srednjeevropski večnacionalni imperij po koncu vojne ne bo mogel ohraniti.

Britanska politika se je začela s povojnim načrtovanjem intenzivnejše ukvarjati po decembru 1916, ko je postal predsednik vlade David Lloyd George.⁴ Za razliko od Nemčije ni želela preveč oslabiliti Avstro-Ogrske, večino časa vojne je namreč predvidevala, da se bo kljub vsemu tudi v povojnem obdobju ohranila. Tako je 31. avgusta 1916 general Robertson napisal memorandum, v katerem je predvideval ohranitev dvojne monarhije, ki bi preprečila širjenje panslavističnih idej.⁵ Še januarja 1918 je *War Cabinet* menil, da je v interesu Velike Britanije ohranitev podonavskega imperija, ki bi imel močan vpliv na dogajanje v jugovzhodni Evropi.⁶ Tako držo je vrhovni organ v Londonu zagovarjal ne glede na analize, ki jih je prejemal o razmerah v dvojni monarhiji, na primer s strani Obveščevalnega urada Oddelka za informiranje (*Intelligence Bureau, Department of Information*). Slednji je namreč v letih 1917 in 1918 večkrat opozarjale na vedno pogostejše interne težave (glede pomanjkanja hrane idr.).⁷

Spomladi 1917 je avstrijski cesar Karel nakazal voljo za sklenitev separatnega miru z antanto. Vlogo pogajalca je prevzel Sixtus iz rodbine Bourbon-Parma, pri tem tajnem delovanju pa mu je pomagal tudi brat. Kot je zapisala Tamara Griesser-Pečar, je bil Sixtus primeren pogajalec zaradi dobrih odnosov s francoskimi vladnimi krogi, po drugi strani pa je bil sorodstveno povezan s Karlom, kajti bil je njegov svak.⁸ Skrivna pogajanja niso bila uspešna, poleg tega je avstrijski zunanji minister Otokar Czernin o tej skriti diplomaciji poročal Nemcem, kar je Avstro-Ogrsko spomladi 1918⁹ privedlo v popolnoma podrejen položaj napram njeni

⁴ Prav tam, str. 5–10.

⁵ W. B. Fest, "British War Aims and German Peace Feelers during the First World War (December 1916–November 1918)", *The Historical Journal* 15, št. 2 (1972), str. 287 (dalje: Fest, "British War Aims").

⁶ Gabor Batonyi, *Britain and Central Europe, 1918–1932*: doktorska disertacija, Univerza v Oxfordu (Oxford, 1995), str. 9–10 (dalje: Batonyi, *Britain and Central Europe*).

⁷ Glej podrobneje 26 poročil, ki jih je od 26. maja 1917 do 2. marca 1918 napisal Robert W. Seton-Watson in so shranjena v: The National Archives, Kew-London, nekdanji Public Record Office (dalje: TNA), War Cabinet and Cabinet: Memoranda (GT, CP and G War Series), 1915–1939 (dalje: CAB 24).

⁸ Tamara Griesser-Pečar, "Mirovna pobuda cesarja Karla I: Misija Sixtus", *Studia Historica Slovenica* 15, št. 2 (2015), str. 327–328.

⁹ Spomladi 1918 je francoski predsednik vlade Georges Clemenceau objavil pisma, ki so dokazovala avstro-ogrski poskus sklenitve separatnega mira z antanto. Ta afera, ki je dobila ime po princu Sixtusu, je prisilila cesarja Karla, da je podpisal sporazum v Spaju z nemškim cesarjem Viljemom II. Po podpisu je avstrijska zunanja politika postala podrejena nemški (Margaret Sankey, "Sixtus, Prince of Bourbon-Parma", v: *World War I: The Definitive Encyclopedia and Document Collection*, ur. Spencer C. Tucker (Santa Barbara–Denver–Oxford, 2014), str. 1468).

vojni zaveznici.¹⁰ Kljub neuspešnim pogajanjem ideja o sklenitvi separatnega miru ni popolnoma zamrla. Pogajanja med Avstro-Ogrsko in Veliko Britanijo so se namreč nadaljevala. 5. aprila 1917 sta se tako v švicarskem mestu Bern sestala bivši avstro-ogrski veleposlanik v Veliki Britaniji grof Albert von Mensdorff-Pouilly-Dietrichstein in britanski veleposlanik v Švici Horace Rumbold. Eden najspodobnejših britanskih strokovnjakov za vprašanja jugovzhodne in srednje Evrope Robert W. Seton-Watson, ki je bil tedaj aktiven v okviru posebnega politično-obveščevalnega urada Vojnega kabineta (*Intelligence Bureau*), je te poskuse nasprotne strani ocenjeval kot neiskrene, češ da je pravi namen le ustvarjati zmedo med zavezniki.¹¹ Kljub temu se je v vedno nevtralni Švici, v Ženevi, 18. in 19. decembra Mensdorff sestal z generalom Jan Smutsem, ki je deloval v okviru *War Cabinet*. Britanski pogajalec je pred srečanjem napisal memorandum, ki ga je predložil tudi zunanjemu ministrstvu. V njem se je zavzel za obnovo Avstro-Ogrske, ki bi po vojni služila kot srednjeevropska protiutež Nemčiji. Ko bi dosegla tak status, bi Poljakom in Jugoslovanom zagotovila avtonomen položaj. Smuts je omenil, da bi se avtonomnemu jugoslovanskemu delu lahko priključila tudi Srbija. Memorandum se ni dotaknil položaja Čehov in Slovakov ter tudi ne meje z Italijo. Sestanek v Ženevi ni prinesel želenih rezultatov. Mensdorff je od Smutsa hotel dobiti zagotovilo o obstoju Avstro-Ogrske tudi po koncu vojne. Britanski sogovornik mu je to zagotovil, obljubil pa je še pomoč Velike Britanije pri obnovi države, ko bi ta izstopila iz nemške sfere moči. Ta pogoj pa je Mensdorff zavrnil z obrazložitvijo, da se vez med Avstro-Ogrsko in Nemčijo ne more prelomiti, dokler bo potekala vojna. Sicer so Seton-Watson in nekateri drugi v britanskih krogih tudi ta poskus ocenjevali negativno.¹²

Problematika iskanja separatnega miru med Britanci (in drugimi zavezniškimi državami) in centralnimi silami (predvsem z nemško stranjo) je seveda veliko bolj kompleksna problematika. Poskusov je bilo kar nekaj, a vsaj nekaterim britanske oblasti niso dajale velikega pomena.¹³ Tudi zaradi tega, ker so bile

¹⁰ Holger H. Herwig, *The First World War: Germany and Austria-Hungary 1914–1918* (London–New Delhi–New York–Sydney, 2014), str. 313; Roberta M. Warman, "The Erosion of Foreign Office Influence in Making of Foreign Policy, 1916–1918", *The Historical Journal* 15, št. 1 (1972), str. 142.

¹¹ Hugh Seton-Watson in Christopher Seton-Watson, *The Making of a New Europe. R. W. Seton-Watson and the Last Years of Austria-Hungary* (London, 1981), str. 216, 220.

¹² Prav tam, str. 242–244, 255; Alan Warwick Palmer, *Victory 1918* (New York, 1998), str. 147–149 (dalje: Palmer, *Victory 1918*); Sterling J. Kernek, "Distractions of Peace during War: The Lloyd George Government's Reactions to Woodrow Wilson, December, 1916–November, 1918", *Transactions of the American Philosophical Society* 65 (New Series), št. 2 (1975), str. 72, 79 (dalje: Kernek, "Distractions of Peace"). Te poskuse je v svojih spominih omenjal sam Mensdorff (cfr. Fest, "British War Aims", str. 304).

¹³ Podrobneje npr. Fest, "British War Aims"; Kernek, "Distractions of Peace", predvsem str. 61–84. Glede vojnih ciljev Velike Britanije cfr. Brock Millman, "A Counsel of Despair: British Strategy and War Aims, 1917–18", *Journal of Contemporary History* 36, št. 2 (2001), str. 241–270 (dalje: Millman, "A Counsel of Despair").

kot omenjeno nekatere ponudbe nasprotne strani zelo verjetno na tak ali drugačen način neiskrene, nesprejemljive ali neuresničljive. Med take bi lahko uvrstili poskus, ki ga je na začetku 1917 prestregla posebna britanska obveščevalna služba za dešifriranje prestreženih sovražnikovih sporočil (med prvo vojno je spadala v okvir vojne mornarice, *Admiralty*, poznamo jo kot *Room 40*). Predlog je grof Ludwig Alexander Georg von Hoyos zu Stichsenstein (diplomat dvojne monarhije, znan po tem, da je julija 1914 pripomogel, da se je vojna razplamtela), in sicer kot osebni cesarjev odposlanec, očitno želel preko profesorja Rusch-Reglina posredovati Britancem. Iz dokumenta, ki ga imamo na razpolago in je v bistvu izveček treh prestreženih sporočil, sklepamo, da so bili o vsebini v Londonu tajno predhodno obveščeni, je pa tudi razvidno, da naj bi bil 4. marca osnutek poslan Britancem. Iz prestreženih sporočil je tudi razvidno, da je bil pravi namen odlepiti se od nemškega jarma. Severnega soseda naj bi namreč v Avstriji ocenjevali kot preveč agresivnega, vztrajanje v vojni pa bi lahko imelo katastrofalne posledice. Primeru se ne nameravamo podrobneje posvetiti, velja pa omeniti najbolj relevantne podatke predloga, v katerem je bilo večinoma govora le o Avstriji in ne Avstro-Ogrski. Vseboval je 11 točk in bistveni poudarki so bili naslednji: Avstrija si želi čim boljše gospodarske in politične odnose z vsemi zavezniki, predvsem z Veliko Britanijo; gospodarske koncesije zaveznikom bi sicer Avstrijo obremenile, teritorialne koncesije pa bi avstrijske državljanke hudo prizadele oziroma ogrozile in glede tega ne sme priti do nobene teritorialne koncesije Nemčiji; Avstrija pričakuje, da je pogoji ne bi pretirano ponižali in zagrenili, kot niti ne Avstro-Ogrske; separaten mir bi Avstrija vsekakor izvedla šele tedaj, ko bi se sočasno pogajala tudi Nemčija. Posebej zanimivi, čeprav nedorečeni, sta še dve točki. V peti je pisalo: "*A favourable solution of the Serbian question*", pri čemer je Hoyos posebej poudaril, da bi Srbija dobila prost izhod na morje, v deveti pa: "*A permanent situation [solution] of the Balkan problem can best be reached by British co-operation*". Na koncu so v okviru britanske službe predvidevali, da se je tedaj Hoyos v Stockholmu pogajal z Rusi.¹⁴

Lloyd George je 5. januarja 1918 med svojim govorom v Caxton Hallu izrazil potrebo po ustanovitvi neodvisne Poljske, drugim narodom v monarhiji pa bi zagotovili avtonomijo. Čeprav jih neposredno ni omenil, je verjetno s tem mislil tudi na "Jugoslovane".¹⁵ Mogoča je ugotovitev, da se v tej izjavi vidi podobnost

¹⁴ "Ugodna rešitev srbskega vprašanja [...] Stanje [rešitev] balkanskega vprašanja bi lahko najboljše dosegli z britanskim sodelovanjem". TNA, fond Records created or inherited by Government Communications Headquarters (dalje: HW), Room 40 and successors: World War I Official Histories (dalje: HW 7), HW 7/18, *Austria's peace terms, as communicated through Professor Rusch-Reglin, at Christiania, by Count Hoyos (alis Moriz Kellner, representing the Emperor of Austria personally)* (Secret) [nedatiran izveček dešifriranih prestreženih sporočil, 4. in 6. marec (dvakrat) 1917].

¹⁵ Palmer, *Victory 1918*, str. 153–155; F. S. Northedge, "The Implications for Britain", *Journal of*

s točkama 10 in 13 programa ameriškega predsednika Woodrowa Wilsona, ki ga je tri dni pozneje predstavil med svojim govorom v ameriškem kongresu; bil je to znani program štirinajstih točk o njegovi viziji povojne ureditve sveta. 10. točka predsednika ZDA je namreč predvidevala avtonomijo narodov, živečih znotraj Avstro-Ogrske, točka 13 pa ustanovitev neodvisne države Poljske, ki bi imela omogočen dostop do morja.¹⁶

Avstrijski zunanji minister Czernin je 24. januarja 1918 na Dunaju javno izjavil, da se mu zdijo nekateri izmed Wilsonovih predlogov sprejemljivi. Prav tako so Britanci še vedno upali, da se je Avstro-Ogrska pripravljena pogajati o sklenitvi separatnega mira z antanto, kar bi pomenilo njen predčasen izstop iz vojne. Kratek čas so celo razmišljali o srečanju med Lloydom Georgom in Czerninom, v začetku marca pa o srečanju slednjega s Smutsom v Švici. Avstro-Ogrska je na pogovore poslala diplomata Alexandra Skrzynskega, napredka v pogovorih pa ni bilo. Britanski premier po tem srečanju več ni videl prave možnosti v izboljšanju odnosov med obema državama.¹⁷ Sicer je že pred tem, 3. januarja 1918, vojnemu kabinetu priznal, da za sklenitev separatnega miru ni nobene možnosti.¹⁸ Kljub temu se je med prebivalstvom Avstro-Ogrske na splošno želja po miru razširila med vse sloje prebivalstva.¹⁹

Za britanski pogled na Avstro-Ogrsko je bila februarja 1918 pomembna tudi ustanovitev posebnega urada, ki se je ukvarjal s širjenjem propagande v tujih državah (*Enemy Propaganda Department* – EPD). Vodil ga je eden izmed najuspešnejših britanskih časopisnih založnikov in oblikovalec sodobnega novinarstva (leta 1894 je odkupil propadajoči *London Evening Post*, dve leti pozneje je začel izdajati *The Daily Mail*, sedem let kasneje *The Daily Mirror*, vrhunec pa je doživel po prevzemu nadzora nad *The Timesom*; leta 1917 je vodil britansko misijo v ZDA), Alfred Charles William Harmsworth, lord Northcliffe.²⁰ Pred njegovo ustanovitvijo je za propagandne zadeve skrbelo zunanje ministrstvo, v delovanje propagandnega aparata pa so se vpletala tudi druga ministrstva, kar je privedlo do nekoordiniranega in neučinkovitega delovanja ter tudi zavi-

Contemporary History 3, št. 4 (1968), str. 200.

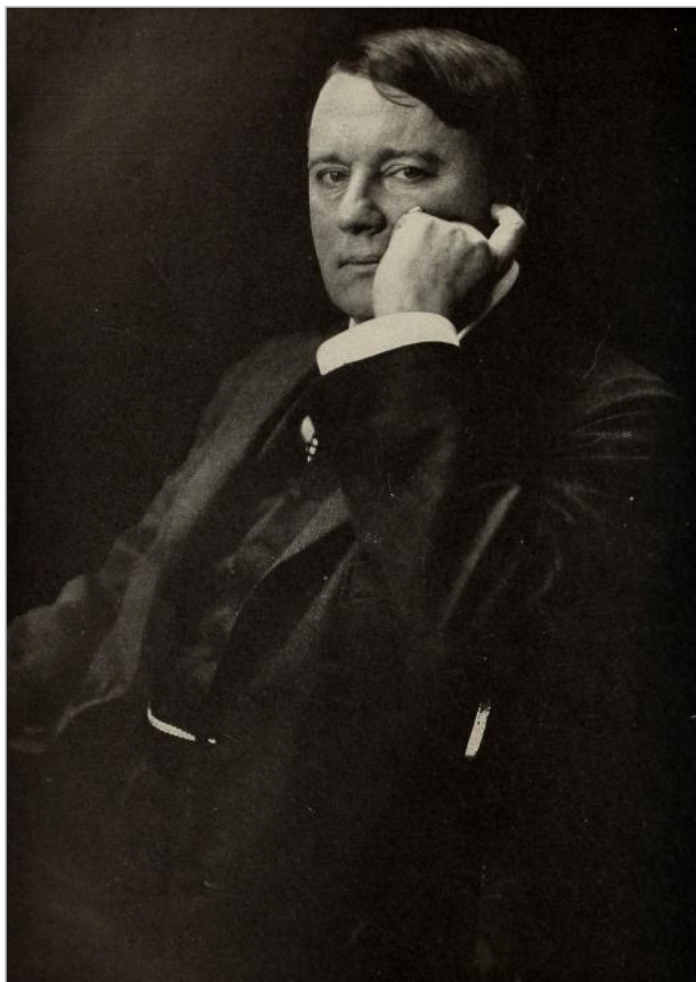
¹⁶ Obe avtorizirani verziji sta v obliki prepisa na primer objavljeni v Erik Goldstein, *Gli accordi di pace dopo la Grande guerra 1919–1925* (Bologna, 2005), str. 81–90.

¹⁷ Palmer, *Victory 1918*, str. 156.

¹⁸ Millman, "A Counsel of Despair", str. 262.

¹⁹ Npr. TNA CAB 24/43/94, [Robert W. Seton-Watson], Intelligence Bureau Department of Information (BAW/028): *Weekly Report on Austria-Hungary XXVIII* (GT 3794), 2. marec 1918.

²⁰ <https://www.britannica.com/biography/Alfred-Charles-William-Harmsworth-Viscount-Northcliffe-of-Saint-Peter> (pridobljeno: 18. 7. 2018). Na predvečer druge svetovne vojne, po anšlusu marca 1938, so v *Foreign Officeu* začeli razmišljati, da bi ponovno vzpostavili učinkovit sistem propagande, kot ga je med letoma 1917–1918 uspešno vodil ravno lord Northcliffe, saj je pripomogel k zmanjšanju morale v nemški vojski (Gorazd Bajc, "Makro in mikro posledice anšlusa. Ko je postala severovzhodna Slovenija za Britance res prvič geopolitično pomembna", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 1 (2018), str. 229).

Alfred Charles
William Harmsworth,
lord Northcliffe
(www.britannica.com)

sti med resorji, zlasti zunanjim in vojnim. Northcliffe je zavzel stališče, da bi se morala britanska vlada angažirati v smeri učinkovite propagande in temu bi sledili propagandni uradi drugih antantnih držav. Izpostavil je še potrebo po definiranju britanske politike do "zatiranih" narodov znotraj Avstro-Ogrske.²¹

Po nekaterih podatkih je zunanji minister Arthur James Balfour tedaj začel podpirati koncept, da je tezo o ohranitvi habsburške monarhije potrebno opustiti in v zameno začeti podpirati vse narode, ki so živeli v njej. V tem smislu naj

²¹ Philip M. Taylor, "The Foreign Office and British Propaganda during the First World War", *The Historical Journal* 23, št. 4 (1980), str. 875–894 (dalje: Taylor, "The Foreign Office").

bi lord Northcliffejevemu uradu dal navodila, naj se med prebivalci habsburške monarhije diskretno izvaja propaganda.²² Po drugih podatkih pa ga delovanje EPD ni navdušilo. Menil je namreč, da je presegalo meje delovanja, ker se je tudi nekoliko razlikovalo od uradne britanske zunanje politike. Poleg EPD mu je preglavice povzročal tudi ravno tako februarja 1918 ustanovljeni Oddelek za informiranje (*Ministry of Information*), ki ga je vodil William Maxwell Aitken, baron Beaverbrook, kar je bilo vidno zlasti v sporu glede pristojnosti nad politično-obveščevalnim oddelkom (*Political Intelligence Department* – PID), ki je naposled prešel pod zunanje ministrstvo.²³

EPD je bil 31. maja seznanjen z memorandumom, ki ga je sestavil britanski pisatelj Herbert George Wells, v katerem je predvidel ustanovitev konfederacije od Poljske do Črnega in Jadranskega morja. Ob tem je potrebno poudariti, da ni jasno definiral ozemlja, ki bi ga konfederacija obsegala. Gabor Batonyi v svoji doktorski disertaciji sicer predvideva, da je mislil tudi na ozemlje Avstro-Ogrske. Predlog je bil predstavljen tudi Balfourju s strani Jamesa Headlama-Morleyja, izkušenega člana PID in enega izmed zgodovinarjev, ki so sodelovali s *Foreign Officeom*. Slednji je bil že v začetku leta 1918 prepričan v razpad Avstro-Ogrske, na njenih ruševinah pa bi nastala konfederacija novo nastalih držav. Ta bi zajemala večino ozemlja, kot ga je definiral Wells (morda tudi celotno). Batonyi predvideva, da je Headlam-Morley podpiral ustanovitev podonavske konfederacije le iz propagandnih razlogov.²⁴

O nujnosti obstoja Avstro-Ogrske je bil sprva prepričan Robert Cecil, podsekretar na ministrstvu za zunanje zadeve. Po njem bi se morala preoblikovati v federacijo. Obenem je izpostavil možnost, da bodo trenja med narodi znotraj monarhije prevelika, v tem primeru pa bi prišlo do njenega razpada.²⁵ 21. maja 1918 je prišlo do vidne spremembe v njegovem razmišljanju, saj je v brzojavki francoskemu premierju Georgesu Clemenceauju, ki ga je zanimala usmeritev britanske politike do Avstro-Ogrske, priznal, da politika ločitve Avstrije od Nemčije ni prinesla uspehov, zato je treba podpreti narode v monarhiji, ki so se borili proti nemški in madžarski prevladi. Podobno spremembo v odnosu do obstoja Avstro-Ogrske bi bilo možno zaznati tudi pri britanskem zunanjem ministru Balfourju, ko je 3. junija v pismu tajniku Češkoslovaškega narodnega sveta Edvardu Benešu priznal češko vojsko in češkoslovaški narodni svet kot vrhovno predstavniško telo češkoslovaškega gibanja v antantnih državah.²⁶ A

²² Stefano Santoro, *L'Italia e l'Europa orientale. Diplomazia culturale e propaganda 1918–1943* (Milano, 2005), 80.

²³ Taylor, "The Foreign Office", str. 875–894.

²⁴ Batonyi, *Britain and Central Europe*, str. 15–16.

²⁵ Prav tam, str. 14–15.

²⁶ Mark Cornwall, *The Undermining of Austria-Hungary: The Battles for Hearts and Minds* (London–Basingstoke, 2000), str. 221–222.

že tri dni kasneje je v deklaraciji britanske vlade, v kateri je bila med drugim omenjena zahteva po neodvisni Poljski (ki bi imela zagotovljen dostop do morja), moč zaznati malo simpatij do češkoslovaških in jugoslovanskih zahtev. Nad deklaracijo Northcliffe ni bil navdušen, saj po njegovem mnenju ni dajala osnove za propagando proti Avstro-Ogrski. Balfour mu je odvrnil, da so ti mednarodni problemi tako pomembni, da glede njih ne bo podajal nobenih izjav.²⁷ Ni minil mesec, ko je 1. julija šef britanske diplomacije ponovno spremenil svoj pogled: Benešu in predsedniku Jugoslovanskega odbora Anteju Trumbiću je z izjavo obljubil podporo in 25. v mesecu je v nekem govoru vzporejal vojne cilje Velike Britanije in Srbije ter podprl zamisel o osamosvojitvi izpod habsburškega imperija ter združitev vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev v eno samo državo.²⁸

Čeprav nekateri člani *War Cabinet*a še v zadnjih mesecih vojne niso podpirali ideje razpada Avstro-Ogrske, pa očitno britanski politični vrh takrat ni več videl možnosti preživetja te srednjeevropske države. Tako memorandum svetovalca britanskega premierja Lea Ameryja z dne 20. oktobra 1918, v katerem je predvidel podonavsko konfederacijo, v katero bi bile vključene Avstrija, Češka, Jugoslavija, Madžarska, Romunija in morda še Bolgarija, na zunanjem ministrstvu ni požel prave pozornosti. Takrat je Avstro-Ogrska že bila v fazi razpada. Gabor Batonyi sklepa, da je bilo stališče britanske vlade, ki ni nasprotovala samoodločbi narodov, bolj rezultat pragmatičnega reševanja aktualnih problemov, ki so se pojavili v osrednji in vzhodni Evropi, kot pa rezultat daljnosežnega načrtovanja britanske politike, ki bi jim prinesla koristi od političnih sprememb. Isti avtor obenem meni, da je zunanje ministrstvo sprejelo načelo samoodločbe z zadržkom, marsikdo pa je bil tudi prepričan, da bo v prihodnje prišlo do gospodarske povezave med državami podonavske monarhije.²⁹

To idejo je še v prvi polovici leta 1919 zagovarjal podpolkovnik Thomas Montgomery-Cuninghame,³⁰ ki so ga Britanci decembra 1918 poslali na Dunaj, od koder bi jih obveščal o dogajanju v Srednji Evropi, ni pa imel pristojnosti vplivati na politično dogajanje na tem območju.³¹ Teh navodil pa zaradi nevarnosti

²⁷ Michael Sanders in Philip M. Taylor, *British Propaganda during the First World War, 1914–1918* (London–Basingstoke, 1982), str. 93.

²⁸ Ivo J. Lederer, *Yugoslavia at the Paris Peace Conference: a study in frontiersmaking* (New Haven–London, 1963), str. 38–39 (dalje: Lederer, *Yugoslavia*).

²⁹ Batonyi, *Britain and Central Europe*, str. 11 in 18.

³⁰ Brigadni general Sir Thomas Andrew Alexander Montgomery Cuninghame (1877–1945) je bil britanski vojaški uslužbenec. Leta 1897 je vstopil v vojsko. Bojeval se je v drugi burski vojni (1899–1902), med leti 1912 in 1914 pa je služboval kot vojaški ataše na Dunaju in Cetinjah. V letih 1915 in 1916 je deloval kot vojaški ataše v Atenah, med letoma 1917 in 1918 v vrhovnem poveljstvu 34. brigade, v letih 1919 in 1920 kot britanski vojaški predstavnik na Dunaju, v letih 1920 in 1923 pa kot vojaški ataše na Dunaju in v Pragi (*An Historian in Peace and War: The Diaries of Harold Temperley*, ur. T. G. Otte (Abingdon, 2014), str. 119 (dalje: *An Historian in Peace and War*)).

³¹ Robert Hoffmann, "The British Military Representative in Vienna, 1919", *The Slavonic and East European Review*, 52, št. 127 (1974), str. 255 (dalje: Hoffmann, "The British Military Representative").

širjenja boljše vizma, socialistične revolucije v Budimpešti in premajhnega zanimanja britanskega političnega vrha (po Cuninghamovi oceni – čemur je v svoji doktorski disertaciji pritrnil tudi Batonyi) za razmere v tem delu Evrope ni vedno upošteval.³² Dejstvo, da je istega meseca postal tudi vojaški ataše na Češkoslovaškem, to funkcijo pa je opravljal z Dunaja, avstrijski zgodovinar Robert Hoffmann interpretira, da se očitno britanska diplomacija takrat še ni dovolj zavedala razpada podonavskega imperija kot tudi nasprotujočih si interesov držav naslednic. Cuningham ni bil navdušen nad razpadom Avstro-Ogrske, prav tako ni z izjemo Nemške Avstrije simpatiziral z novonastalimi državami v srednjeevropskem prostoru. Hoffmann meni, da je kmalu po svojem prihodu na Dunaj padel pod vpliv razmišljanja najvplivnejših dunajskih finančnih krogov, kar je moč videti v njegovem prvem poročilu iz sredine januarja 1919. V njem je predlagal ustanovitev komisije, ki bi preučila, kako bi lahko države naslednice Avstro-Ogrske najučinkoviteje gospodarsko sodelovale. To bi koristilo zlasti Avstriji, da ne bi doživela notranjih nemirov in, kar bi bilo najhujše, širjenja boljše vizma. Cuninghamova ideja je praktično pomenila vzpostavitev federalnega odnosa na gospodarskem področju nekdanjega avstro-ogrškega prostora, kar pa takrat – po Hoffmannovem mnenju – ni imelo več realnih možnosti.³³

Podobnega mnenja kot Cuningham je bil tudi britanski član mednarodne komisije za pomoč Avstriji William Henry Beveridge, ki je 17. januarja 1919 napisal obsežno poročilo o razmerah v tej srednjeevropski državi. Pri tem je potrebno poudariti, da je to poročilo izražalo britanski pogled. Tudi drugi člani komisije so napisali ločena pisma za svoje vlade, Beveridge pa je pri tem predvideval, da ni moč pričakovati bistvenih razlik med njimi. Poudaril je težave Dunaja, v katerem je živel več kot tretjina prebivalcev celotne Avstrije. Njegovo oskrbovanje pa je bilo zaradi nezadostnega števila obdelovalnih površin zelo pomanjkljivo. Kot najboljšo možnost za gospodarski razvoj avstrijske prestolnice je videl v tem, da bi postala prometno in trgovsko središče, kot je bil že v času Avstro-Ogrske. To bi mu omogočalo gospodarsko povezovanje med državami naslednicami monarhije v neko novo gospodarsko podonavsko konfederacijo. Ta povezava, ki bi obsegala Avstrijo, Madžarsko, Češkoslovaško, Jugoslavijo in – kot je v Beveridgejevem poročilu posebej zapisano – Srbijo ter Romunijo, bi prvi dve državi odvrnila od morebitne povezave z Nemčijo, kar bi bilo v interesu držav zaveznic, prav tako pa bi ji predstavljala protiutež v srednjeevropskem prostoru. Preveliko število novonastalih držav je po mnenju avtorja poročila preprečevalo stabilizacijo in normalizacijo gospodarskih razmer v srednjeevropskem prostoru, ki so bile v mesecih po koncu prve svetovne vojne izjemno slabe.³⁴

³² Batonyi, *Britain and Central Europe*, str. 23 in 29–30.

³³ Hoffmann, "The British Military Representative", str. 255–256.

³⁴ TNA, fond Peace Conference: British Delegation, Correspondence and Papers (dalje: FO 608), FO

Priprave Velike Britanije na mirovno konferenco: mirovni priročniki

Britanska delegacija se je na pariško mirovno konferenco, ki se je začela 18. januarja 1919, dobro pripravila. Na zasedanjih o raznoraznih težavah oziroma odprtih problemih, ki so jih na konferenci obravnavali, jim je zelo pomagala serija 193 mirovnih priročnikov (pravili so jim *Handbooks* in so imeli oznako zaupnosti), ki so začeli nastajati leta 1916, obravnavali pa so različne tematike. Sestavljen jih je zgodovinski odsek ministrstva za zunanje zadeve, katerega ustanovitev sta predlagala oxfordska zgodovinarja Arnold Toynbee in Alfred Zimmern. Kot je zapisal eden najboljših poznavalcev tovrstnih tematik Patrick Salmon, so priročniki "britanski delegaciji nudili zgoščen opis geografskih značilnosti, gospodarskih razmer, politične zgodovine in trenutnega položaja skoraj vseh držav, kolonij ali spornih pokrajin, o katerih naj bi razpravljali na mirovni konferenci."³⁵ V zvezi s *Handbooki* so bile do sedaj podrobneje obdelani tisti aspekti, ki se vežejo na zahodni del slovenskega etničnega prostora ter širše Julijske krajine, Reke in Dalmacije,³⁶ glede Koroške pa ne.

Slovensko ozemlje so obravnavali v štirih priročnikih: *Jugoslovansko gibanje*,³⁷ *Avstrijsko Primorje*,³⁸ *Slovenci*³⁹ ter *Kranjska, Koroška in Štajerska*⁴⁰. V prvih dveh ni mogoče zaslediti pomembnih podatkov o Koroški, medtem ko

608/220/16, 437, Inter-Allied Commission on Relief of German Austria: *Interim Report by British Delegate*, 17. januar 1919.

³⁵ Patrick Salmon, "Zgodovinski odsek Ministrstva za zunanje zadeve in nastanek mirovnih priročnikov", v: *Slovenci v očeh imperija: Priročniki britanskih diplomatov na pariški mirovni konferenci leta 1919 / The Slovenes in the Eyes of the Empire. Handbooks of the British Diplomats Attending the Paris Peace Conference 1919*, ur. Ernest Petrič et al. (Mengeš, 2007), str. 14.

³⁶ Gorazd Bajc, "Posredniška vloga britanske diplomacije pri definiranju jugoslovansko-italijanske meje po prvi svetovni vojni", *Acta Histriae* 21, št. 3 (2013), str. 293–312 (dalje: Bajc, "Posredniška vloga"); Gorazd Bajc, "Diplomacija Velike Britanije in Slovenci v času nastajanja jugoslovanske države", v: *Velikih pet in nastanek Kraljevine Srbije, Hrvatov in Slovencev*, ur. Andrej Rahten in Janez Šumrada (Ljubljana, 2011), predvsem str. 100–101, 103 in 117 (dalje: Bajc, "Diplomacija Velike Britanije"); Gorazd Bajc, "I desiderata e le realtà dei problemi futuri. Il dietro le quinte dei progetti britannici per risolvere la questione giuliano-fiumano-dalmata durante la Grande guerra", *Itinerari di ricerca storica* 32, št. 2 (2018), 73–93 (dalje: Bajc, "I desiderata").

³⁷ Izvirnik je shranjen v: TNA, fond Foreign Office: Peace Conference of 1919 to 1920: Handbooks (dalje: HB) (dalje: FO 373), FO 373/1/15, The Jugo-Slav Movement, March 1919. Fotoreprodukcijo dobimo v: *Yugoslavia Political Diaries 1918–1965. Vol. 1: 1918–1926*, ur. Robert L. Jarman (Slough, 1997), str. 3–57; prevod v slovenščino in prepis angleškega originala v: *Slovenci v očeh imperija. Priročniki britanskih diplomatov na pariški mirovni konferenci leta 1919 / The Slovenes in the Eyes of the Empire. Handbooks of the British Diplomats Attending the Paris Peace Conference 1919*, ur. Ernest Petrič et al. (Mengeš, 2007), str. 63–111 in 327–370 (dalje: *Slovenci v očeh imperija*).

³⁸ TNA FO 373/1/13, The Austrian Littoral, April 1919. Prevod v slovenščino in prepis angleškega originala v: *Slovenci v očeh imperija*, str. 113–202 in 371–457.

³⁹ TNA FO 373/1/16, The Slovenes, January 1919. Prevod v slovenščino in prepis angleškega originala v: *Slovenci v očeh imperija*, str. 43–62 in 307–326.

⁴⁰ TNA FO 373/1/12, Carniola, Carinthia and Styria, September 1919. Prevod v slovenščino in prepis angleškega originala v: *Slovenci v očeh imperija*, str. 203–256 in 459–511.

jih je nekaj zanimivih v tretjem in četrtem.

V priročniku *The Slovenes* so britanski izvedenci zapisali, da so imeli Slovenci glede na njihovo številčno zastopanost v deželi (navajali so številko 82.212)⁴¹ le enega predstavnika v državnem zboru. Navedli so tudi, da je na Koroškem poleg že omenjenega števila Slovencev živelo še 304.287 Nemcev, ob tem pa so opozorili na nepravilno razmerje med obema narodoma glede uporabe maternega jezika v osnovnih šolah. V priročnikih so zapisane tudi nekatere informacije o šolstvu v deželi. Po podatkih, ki so jih imeli izvedenci na razpolago, je bilo na Koroškem nemških osnovnih šol 302, slovenske pa so bile le tri. Ob tem je bilo še 87 dvojezičnih osnovnih šol, omenili pa so še, da je bil slovenski jezik v manjvrednem položaju, obenem je bilo poučevanje le-tega v večini primerov omejeno na prva leta izobraževanja. Prav tako so zapisali, da srednješolsko izobraževanje ni potekalo v slovenskem jeziku in tudi ni bilo predvideno v prihodnje.⁴²

Avtorji priročnika niso pozabili omeniti germanizacije, do katere je prihajalo v šolstvu in javnem življenju, zaradi nje pa se je proti jugu prestavila jezikovna meja, ki je potekala od Beljaka do območja nekoliko severno od Celovca do Radgone. Britanski izvedenci so bili prepričani, da je državna oblast podpirala germanizacijo, kot razlog za takšno politiko pa so navedli pomen tega ozemlja za tranzit, saj je tod potekala pot med Münchnom in Trstom (se pravi, da je bila ta povezava vitalnega pomena za trgovanje preko tržaškega pristanišča, kjer so imeli Habsburžani od leta 1719 prosto luko). Zapisali so še, da se Slovenci v vseh deželah v južnem delu imperija v glavnem ukvarjajo s poljedelstvom, ravno tako pa so uspešno delovali znotraj avstrijske vojske, saj so sestavljali nekaj najboljših polkov.⁴³

Priročnik *Carniola, Carinthia and Styria* je razdeljen na poglavja, kot si jih je v *Navodilih za zgodovinske pisce* zamislil koordinator delovanja zgodovinskega odseka George Prothero, in dodano je bilo poglavje "Družbenopolitični položaj", ki pa nima vsebine na tem mestu, ampak bralca napoti k priročniku *Slovinci*. Najprej so pisci predstavili geografski položaj posamezne dežele, nato njihovo politično zgodovino, na koncu pa še njihov gospodarski položaj. V geografskem razdelku so najprej predstavljene naravnogeografske značilnosti dežele, nato pa še sanitetne razmere in prebivalstvo. Na tem mestu je moč najti podatek, da je imela Koroška na podlagi uradnega štetja 1910. leta 394.730 prebivalcev, od tega so Nemci predstavljali 74,8 % prebivalstva, kar je po izračunu znašalo 295.258 ljudi – tu so britanski izvedenci tudi zapisali, da poenostavljeno reka Drava določa ločnico med obema narodnostnima, in sicer Nemci živijo severno, Slovenci

⁴¹ Ob tem so omenili, da so avstrijski podatki temeljili na kriteriju občevalnega jezika, ki ni vedno sovpadal s posameznikovo narodno pripadnostjo (HB *The Slovenes*, v: *Slovinci v očeh imperija*, str. 60).

⁴² Prav tam, str. 56–60.

⁴³ Prav tam.

pa južno od reke.⁴⁴ Na tem mestu je treba poudariti, da se omenjena številka ne ujema s podatki, ki so jih izvedenci Velike Britanije navedli v priročniku *Slovinci*, ampak odstopa v škodo nemške strani za dobrih 9.000. Prave razlage za to nimamo, možno pa je sklepati, da je bilo za take (in morda podobne) napake krivo dejstvo, da so morali izvedenci s svojim zahtevnim delom hiteti, kar je sicer veljalo tudi za nekatere druge resorje, ki so sestavljali gradiva za britansko delegacijo, ki je odhajala na mirovno konferenco v Pariz.⁴⁵

Zgodovina koroške dežele je v priročniku, ki govori o *Kranjski, Koroški in Štajerski*, predstavljena zelo na kratko in zajema le obdobje od rimske dobe do dunajskega kongresa leta 1814.⁴⁶ V poglavju, ki je opisovalo gospodarsko stanje v deželi, je najprej predstavljen prometni vidik. Na tem mestu je največja pozornost namenjena železniški mreži, saj je skozi deželo potekala pomembna Turska železnica, ki so jo omenili tudi pri predstavitvi železniške mreže v deželi Kranjski. Ob tem so dodali, da so Karavanke predstavljale naravno mejo med Koroško in Kranjsko. Temu sledi podpoglavje z naslovom "Industrija", kjer so najprej predstavili kmetijsko dejavnost na Koroškem, pri čemer so zapisali, da sta najpomembnejši žiti rž in oves, tamkajšnji kmetje pa so v velikem obsegu gojili še lan in konopljo. Zaradi izvoza so imele precejšnji pomen še govedoreja, čebelarstvo in gozdarstvo. Nato so predstavili rudni potencial dežele, kjer so ugotovili, da razen nahajališč premoga (lignita), svinca in cinka (niso omenjali rudnika v Mežici) pravega rudnega bogastva v deželi ni. Ugotovili so še, da proizvodna dejavnost na Koroškem ni bila dobro razvita. Na koncu so predstavili še proračunske prihodke in dohodke.⁴⁷

Ker je bilo na Koroškem po koncu prve svetovne vojne izvedeno ljudsko glasovanje, na katerem se je prebivalstvo odločilo, ali želi raje živeti znotraj Avstrije ali Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS), je posebej zanimivo omeniti *Handbook*, ki je obravnaval tematiko plebiscitov. Obsegal je 75 strani, razdeljen pa je bil na tri vsebinske sklope. Prvi je obravnaval plebiscite v zvezi z ozemljem Francije, Švice, Schleswiga in Norveške; drugi plebiscite, ki so bili izvedeni na ozemlju Italije; tretji pa se nanaša na ozemlja na jugu Afrike in Avstralije. Na koncu je navedena bibliografija, kar je sicer značilno tudi za druge priročnike. Priročnik z izjemo ozemlja Alzacije in Lorene ni obravnaval območij, na katerih bi lahko bil po vojni izveden plebiscit, pa še za to območje so izvedenci zapisali, da bi ga bilo težko izvesti, zavedali pa so se tudi, da Francija ne bi podprla ideje ljudskega glasovanja, saj bi se bala poraza.⁴⁸

⁴⁴ HB Carniola, Carinthia and Styria, v: *Slovinci v očeh imperija*, str. 212–214.

⁴⁵ Bajc, "Posredniška vloga britanske diplomacije", str. 295 in 297; Bajc, "I desiderata", str. 74.

⁴⁶ HB Carniola, Carinthia and Styria, v: *Slovinci v očeh imperija*, str. 223–225.

⁴⁷ Prav tam, str. 231 in 241–248.

⁴⁸ TNA FO 373/7/35, Plebiscites, March 1919, str. 21–26.

Še pred historično obravnavo plebiscitov je v priročniku na kratko pojasnjen izvor besede. Ta ima korenine v antiki, natančneje iz Rimske republike, ko je po letu 287 pr. n. št. zbor plebejcev imel zakonodajno oblast. Odločitve zbora so se imenovala *plebiscita*. Sodobnejši pomen te besede je moč najprej zaslediti pri Voltaireju, ko je opisoval način glasovanja švicarskih kantonov. A rabo besede je najprej prevzela Prva francoska republika, ko je za spremembo ustave potrebovala podporo ljudstva. Prva francoska republika si je tudi pripojila štiri ozemlja na način, ki je spominjal na plebiscite, izvedene v 20. stoletju, a zgolj v smislu, da odločitev ni bila v rokah držav samih, so zapisali izvedenci. Na teh ozemljih so se lokalni sveti odločili, kateri državi naj pripada njihovo ozemlje, v nekaterih primerih pa so bili tudi pod francoskim pritiskom.⁴⁹

Pri predstavitvi plebiscita v Benečiji, ki je bil izveden 21. oktobra 1866, so avtorji priročnika zapisali, da je bila njegova izvedba najbližje temu, kar so si sami predstavljali pod pojmom plebiscit. Glasovanje je bilo tajno, vsak glasovalec pa se je moral verificirati z imenom in naslovom. Glasovalno vprašanje je bilo zastavljeno tako, da je lahko volivec nanj odgovoril pritrdilno ali odklonilno.⁵⁰ Kot je znano, so na podlagi tega plebiscita Beneški Slovenci – kot prvi Slovenci nasploh – prešli v okvir Kraljevine Italije.

Britansko poznavanje razmer na Koroškem od konca prve svetovne vojne do konca leta 1918

S sklenitvijo premirja z antanto (zastopali so jo italijanski predstavniki) v Villi Giusti v Padovi 3. novembra 1918 je Avstro-Ogrska izstopila iz vojne. Italijanska vojska je takoj začela zasedati ozemlje, ki ji je bilo obljubljeno po *Londonskem memorandumu* (1915),⁵¹ s prodorom proti Reki in Ljubljani pa je kršila demarkacijsko črto, določeno ob podpisu prej omenjenega premirja. Omeniti še velja, da premirje ni predvidevalo demarkacijske črte na Koroškem.⁵²

Slovenski politiki, ki so bili zbrani v Ljubljani v okviru Narodne vlade (slovensko ozemlje je od 29. oktobra do 1. decembra 1918 pripadalo konfederativni državni tvorbi z imenom Država Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki je združevala tiste južnoslovanske narode, ki so živeli znotraj razpadajoče Avstro-Ogrske), z

⁴⁹ Prav tam, str. 1–6.

⁵⁰ Prav tam, 51–54.

⁵¹ Podrobneje glede na originalne dokumente dogovora iz aprila 1915 (saj se je uveljavil zgrešen termin: *Pakt* ali *Dogovor*), s katerim so zavezniki med prvo svetovno vojno na svojo stran pridobili Italijo, ter o drugih terminoloških vprašanjih glede dogovarjanj in o stanju raziskav v: Gorazd Bajc, "Dieci mesi che sconvolsero la Venezia Giulia. *Il Memorandum di Londra 1915: questioni storiografiche e dettagli terminologici*", *Acta Histriae* 25, št. 4 (2017), str. 825–850.

⁵² Lederer, *Yugoslavia*, str. 54–59.

izjemo Janka Brejca niso izkazovali velikega navdušenja nad vojaškim posredovanjem slovenske vojske, ki jo je organizirala Narodna vlada.⁵³ Kot je zapisal Andrej Rahten, so očitno njeni poverjeniki računali na podporo antantnih držav pri ugodni rešitvi vprašanja severne meje.⁵⁴ Ljubljanska vlada je sicer ustanovila svoj komisariat na Koroškem, ki ga je vodil Fran Smodej, 8. novembra pa Alfreda Lavriča imenovala za vojaškega poveljnika, zadolženega za obrambo meje na Koroškem, natančneje južno od reke Drave. V obeh primerih je vlada ravnala premalo odločno. Komisariatu ni dala pravih direktiv za delovanje, zato ni mogel storiti veliko v smeri, ki bi lahko kasneje privedla do priključite slovenskega etničnega dela Koroške k jugoslovanski državi.⁵⁵ Lavriču pa ni zagotovila potrebnega vojaštva, zato je bil prepuščen angažiranju prostovoljcev.⁵⁶

Ti so bili ob začetku vojaških bojev na Koroškem v prvi polovici leta 1918 ključni za slovensko stran. Sprva so zasedli Mežiško dolino in občino Borovlje. 19. novembra sta se nato Lavrič in koroški (oziroma avstrijski) vojaški poveljnik Ludwig Hülgerth dogovorila o poteku začasne demarkacijske črte na Koroškem, a dogovor je slovenska stran prekršila enajst dni zatem, ko je Franjo Malgaj s svojo skupino prostovoljcev prekorščil reko Dravo in zasedel Velikovec.⁵⁷ Do 15. decembra je bila slovenska stran v ofenzivi, nato pa se je vojna sreča obrnila. Dan pred tem je še zasedla Grabštajn, na to pa je tamkajšnje nemško prebivalstvo odgovorilo s protinapadom, s katerim je zajelo napadalce in jih poslalo nazaj v takrat novonastalo Kraljevino SHS. Avstrijska stran je na božič uspešno napadla nasprotnike pri Šentpavlu, v naslednjih dneh pa je zasedla Podkloster, Rožek in Borovlje, poskus zasedbe severnih vrat karavanškega predora pa se ji ni posrečil. Slovenska vojska se je umaknila tudi iz nekaterih krajev v okolici Velikovca, to so bili Grebinje, Vovbre, Mali Šentvid in Tinje. 14. januarja sta obe vojskujoči strani sklenili premirje.⁵⁸

V pregledanih britanskih dokumentih ni moč najti informacij in poročil o

⁵³ Peter Štih, Vasko Simoniti in Peter Vodopivec, *Slovenska zgodovina. Družba – politika – kultura* (Ljubljana, 2008), str. 332; Jurij Perovšek, "Sloenci in država SHS leta 1918", *Zgodovinski časopis* 53, št. 1 (1999), str. 71–73. O vlogi Narodne vlade glej podrobneje *Sejni zapiski Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželni vlad za Slovenijo 1918–1921*, 1. del: *Od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919*, ur. Peter Ribnikar (Ljubljana, 1998). O Janku Brejcu in njegovi vlogi glede koroškega vprašanja glej podrobneje Andrej Rahten, *Pozabljeni slovenski premier. Politična biografija dr. Janka Brejca* (1869–1934) (Celovec–Ljubljana–Dunaj, 2002).

⁵⁴ Andrej Rahten, "Pariška mirovna konferenca in Slovenci", v: *Sloenci v očeh imperija*, str. 29–30.

⁵⁵ Tamara Griesser Pečar, *Der Stellung des Slowenischen Landesregierung zum Land Kärnten 1918–1920* (Klagenfurt–Ljubljana–Wien, 2010), str. 112–113 (dalje: Griesser Pečar, *Der Stellung*).

⁵⁶ Pleterski, *Koroški plebiscit 1920*, str. 14; Lojze Ude, "Vojaški boji na Koroškem v letu na Koroškem v letu 1918/1919", v: *Koroški plebiscit: razprave in članki*, ur. Janko Pleterski, Lojze Ude in Tone Zorn (Ljubljana, 1970), str. 138 (dalje: Ude, "Vojaški boji").

⁵⁷ Pleterski, *Koroški plebiscit 1920*, str. 15; Ude, "Vojaški boji", str. 144–155; Griesser Pečar, *Der Stellung*, str. 139–142.

⁵⁸ Ude, "Vojaški boji", str. 160–172.

omenjenih vojaških spopadih na Koroškem. Ne glede na to pa ni možno trditi, da britanska politika ni poznala vsaj osnovnih razmer, ki so takrat vladale na obravnavanem območju. Tako je bila do 11. decembra londonska vlada seznanjena o vdoru slovenske vojske na Koroško. Avstrijska vlada je preko švedskega poslanika v Londonu obvestila britansko zunanje ministrstvo, da namerava vojska njene južne sosedne vdreti v Celovec. Povečana prisotnost slovenske vojske bi po mnenju avstrijske vlade povzročila nestabilnost v deželi, zato je zaprosila za prihod ameriških enot, ki bi bile nastanjene v Beljaku in Celovcu. Te bi zagotavljale red. Britanska vlada je, tako kot tudi ameriški politični vrh, menila, da bi se o sprejetju tega ukrepa morale dogovoriti tudi z drugimi najpomembnejšimi antantnimi državami.⁵⁹

Britanska vlada je nekaj informacij pridobila direktno s terena. Major britanske vojske Harold William Vazeille Temperley (kasneje je sodeloval v *Foreign Officeu* in je tudi avtor prve uradne zgodovine pariške mirovne konference) je namreč med 20. in 28. novembrom potoval po Državi SHS in se za dva dni, natančneje 25. in 26. v mesecu, ustavil tudi v Ljubljani. Skupaj s francoskim kolegom, komandantom Carbonnierjem je bil od začetka vojne prvi predstavnik antante v Ljubljani in Zagrebu.⁶⁰ Drugi dan obiska sta se najprej sestala s knezoškofofom Antonom Bonaventuro Jegličem, nato s predsednikom Narodne vlade Josipom vitezom Pogačnikom, kjer sta se seznanila z vojaškim položajem na Slovenskem, na koncu pa so jima člani Narodne vlade predstavili še politične in gospodarske razmere.⁶¹ V poročilu, ki ga je Temperley sestavil 29. novembra, je moč slediti njegovim ocenam o stanju na terenu. Zapisal je, da bi najprimerjše bilo, če bi meja med Nemško Avstrijo in Državo SHS potekala po reki Dravi; to mejo so brez težav varovali mejni stražniki od kraja Bače na zahodu do Veržēja na vzhodu. Očitno se mu je na tem mestu pojavila geografska napaka, saj Veržej leži ob reki Muri. Na podlagi pogovora s predsednikom Narodne vlade Josipom vitezom Pogačnikom je obenem ocenil vojaško držo slovenske vlade z naslednjimi besedami:

The Provisional President (Pogacmu) [sic.] also said that they would like to advance over the Drave into the Villach–Klagenfurt area, on which they had claims.⁶²

⁵⁹ The British Chargé (Barolay) to the Acting Secretary of State, 11. december 1918, v: United States Department of State, *Papers relating to the Foreign Relations of the United States, 1919. The Paris Peace Conference (1919)*, vol. 2 (Washington, 1942), str. 201–202.

⁶⁰ Bajc, "Diplomacija Velike Britanije", str. 131.

⁶¹ "Škof dr. Jeglič – jugoslovanski kardinal Mercier", *Slovenec*, 27. 11. 1918, št. 273, naslovna stran.

⁶² "Predsednik začasne vlade (Pogacmu) [sic.] je dejal tudi, da nameravajo prodreti preko Drave v območje med Beljakom in Celovcem, do katerega so imeli težnje." (TNA, fond War Office: Directorate of Military Operations and Military Intelligence, and predecessors: Correspondence and Papers (WO 106): WO 106/1394, *Fiume, Zagreb and Laibach: Report by Major Temperley*, 29. november 1918. Kopija poročila se nahaja tudi v TNA FO 608/16/5, 559, *Situation in Western Balkans* [nedatirano]).

Na podlagi Temperleyevega zapisa bi bilo moč sklepati, da se je do konca novembra 1918 Narodna vlada odmaknila od pasivne držbe glede reševanja vprašanje severne meje in je bila pripravljena na aktiven vojaški poseg. A nekatera druga dejanja kažejo drugače. Tako je novembra 1918 dvakrat zavrnila predlog generala Rudolfa Maistra o zasedbi dela Koroške, kjer je živelo večinsko slovensko prebivalstvo, 30. novembra pa Narodna vlada ni niti priznala dogovora, ki ga je Maister tri dni prej sklenil z zastopnikom avstrijske republike Rudolfom Passyjem, ko sta določila demarkacijsko črto na severni meji.⁶³ Predlog sta sicer zavrnila tudi deželna vlada v Celovcu in avstrijska vlada na Dunaju,⁶⁴ kar je tudi logično, saj bi predlagana demarkacijska črta močno oškodovala Avstrijo. Bojan Balkovec je obenem zapisal, da je ljubljanska vlada 2. decembra 1918 sprejela sklep, da ne bo zasedla Celovca zaradi avstrijskih pritožb in, kot je ocenjevala, pomanjkanja hrane.⁶⁵

Glede ozemeljskih zahtev Narodne vlade je Temperley zapisal, da vključujejo veliko ozemlja, in posredno izrazil dvom v njihovo upravičenost. V zaključku poročila je predstavil svoje mnenje kar se tiče vojaške ogroženosti ozemlja Države SHS. Na tem mestu je zapisal:

From the military point of view – the only danger points are Fiume – and the country west of Laibach, though the Slovene ambitions, maybe, lead them North of the Drave.⁶⁶

Sklepal je, da nevarnost prihaja iz italijanske strani, nemire na severni meji pa bi izzvali lahko le Slovenci.⁶⁷ V svojih spominih pa je britanski major še zapisal, da je Pogačnik želel, da bi prišlo na pomoč slovenski vojski v boju proti Italijanom 100 britanskih vojakov, kar je ocenjeval kot absurdno zahtevo.⁶⁸

Možno je trditi, da je Temperley, tudi gledano s perspektive kasnejšega dogajanja na tem območju, razumel bistvene zadeve na terenu. Tako je pravilno predvidel povzročitelje nemirov na severni meji, saj so vse napade tudi v letu 1919 začeli Slovenci oz. jugoslovanska stran. Prav tako je bila upravičena ocena o obsegu ozemlja, ki ga je slovenska stran zahtevala. Kot se je kasneje izkazalo, je slednja dobila le majhen delež dežele Koroške.

⁶³ Tomaž Kladnik, "General Rudolf Maister", *Studia Historica Slovenica* 11, št. 2–3 (2011), str. 476–477.

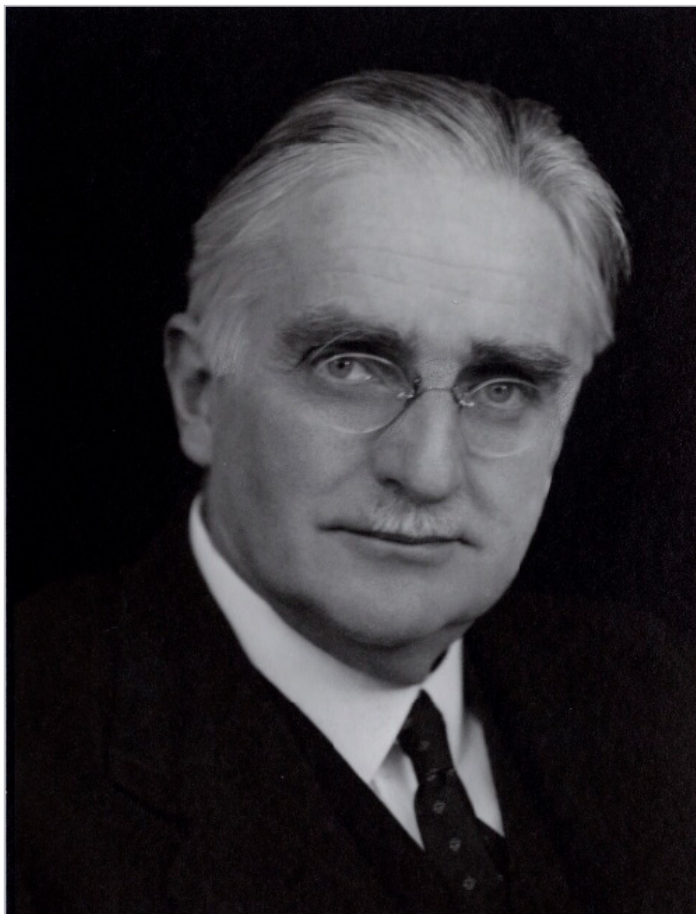
⁶⁴ Bojan Balkovec, *Prva slovenska vlada 1918–1921* (Ljubljana, 1992), str. 66–67 (dalje: Balkovec, *Prva slovenska vlada*).

⁶⁵ Prav tam, str. 67.

⁶⁶ "Gledano z vojaškega vidika predstavljata nevarnost [za Državo SHS] Reka in območje zahodno od Ljubljane, čeprav bi Slovence lahko njihove ambicije vodile severno od Drave." (TNA WO 106/1394, *Fiume, Zagreb and Laibach: Report by Major Temperley*, 29. november 1918).

⁶⁷ TNA WO 106/1394, *Fiume, Zagreb and Laibach: Report by Major Temperley*, 29. november 1918.

⁶⁸ *An Historian in Peace and War*, str. 340–341.

Harold Vazeille Temperley
(npg.org.uk)

Iste dne, kot je nastalo Temperleyjevo poročilo, so analitiki v okviru britanskega Vojnega ministrstva (*War Office*) sestavili memorandum o prometnem vidiku meje med Italijo, Avstrijo in "Jugoslavijo". Kar se tiče meje med Avstrijo in njeno južno sosedo, so zapisali:

/.../ the frontier between Austria and the Jugo-Slav territory should run South of the Rosenbach — Klagenfurt Line and cut the Maarburg — Klagenfurt Line just west of the junction for the Eisenkappel branch. This would place the junction of Klagenfurt, from where the railways run North into Austria, in Austrian territory, and the junction for the Maarburg and Eisenkappel and lines leading southward in Jugo-Slav territory.⁶⁹

⁶⁹ "Meja med Avstrijo in jugoslovanskim ozemljem naj poteka južno od linije Področca – Celovec in naj

Memorandum je torej predvideval, da bi Celovec pripadel Avstriji, Maribor in Železna Kapla pa Državi SHS, niso pa povsem natančno določili razmejitve med obema državama. Avtorji memoranduma so tudi predlagali, da bi Jesenice pripadle Italiji,⁷⁰ kar je italijanska stran med intenzivnimi meseci pogajanj v Parizu tudi zahtevala.⁷¹

V drugem memorandumu, ki je bil spisan 2. decembra 1918 in je obravnaval prometni vidik meje med Avstrijo in Kraljevino SHS, so v istem ministrstvu predlagali, da bi k jugoslovanski državi spadali Drveša vas pri Pliberku, Dravograd, Maribor in Lenart, medtem ko bi Avstriji pripadali Celovec, Velikovec, Straß, Radgona in Ljutomer. Za slednja so pisci dokumenta menili, da je bolje, če pripadata Avstriji, in sicer zaradi železniške povezave med Straßom in Ljutomerom, ki se tako ne bi razdelila med dve državi. To so upravičevali z dejstvom, da so iz Ljutomera izvažali vino na sever v Avstrijo in Nemčijo.⁷²

Predvidevanja, predstavljena v tem memorandumu, bi bila za slovensko stran nesprejemljiva, saj bi velik del Koroške, kjer je živelo slovensko prebivalstvo, še vedno ostal pod Avstrijo, po drugi strani pa bi slednji pripadel še del Štajerske med Radgono in Ljutomerom, ki ga Avstrija kot celotnega niti ni zahtevala. Predlog bi torej oškodoval slovensko stran, medtem ko bi bil za avstrijsko verjetno sprejemljiv. Zanimiv je, saj je, kar se Koroške tiče, predstavljal posebnost, saj so kasnejši načrti predvidevali mejo največkrat bodisi po Karavankah bodisi po Dravi, ta pa jo je predvidel nekje vmes. Obstaja sicer možnost – kot so avtorji memoranduma predvidevali –, da bi meja med Avstrijo in Kraljevino SHS potekala po reki Dravi, saj je bilo križišče železniške povezave Celovec–Maribor in tiste, ki je potekala v smeri proti Železni Kapli južno od omenjene reke, a zelo blizu nje. A se ob tem poraja vprašanje, zakaj pisci memoranduma enostavno ne bi zapisali, da bi meja potekala po Dravi.

Možno si je predstavljati, da zaradi takratnih razmer na terenu predlog ne bi bil sprejet, zanimivo pa je, da bi zaradi gospodarskih aspektov večji del spornega ozemlja prešel pod Avstrijo, kar bi lahko nakazovalo na to, da so vsaj na britanskem vojnem ministrstvu menili, da mora ta država po vojni pridobiti zadosti ozemlja in torej možnosti za uspešen obstoj, saj bi tako preprečili njeno povezavo z Nemčijo. Že tedaj so si zavezniki namreč prizadevali, da do anšlusa

seka linijo Maribor – Celovec nekoliko zahodneje od razcepa za Železno Kaplo. Tako bi del železnice proti Celovcu, od koder poteka železniška povezava severno v Avstrijo, pripadla Avstriji, del železnice v smeri Maribora in Železne Kaple ter linije, ki vodijo proti jugu, pa v sklop jugoslovanskega ozemlja." (TNA WO 106/845, *Memorandum on Transportation Aspects of Austro-Italian-Jugo-Slav Frontier*, 29. november 1918).

⁷⁰ Prav tam.

⁷¹ Npr. TNA FO 608/40/4, 9758, [Memorandum], *Communicated by Marquis Imperiali to. M. Balfour* [12. maj 1919].

⁷² TNA WO 106/845, *Memorandum on Transportation Aspects of Jugo Slav-Austrian Frontier*, 2. december 1918.

ne bi prišlo. Tej rešitvi, kot na primer piše Margareth MacMillan,⁷³ neposredno po koncu vojne številni v Avstriji niso več nasprotovali oziroma so nanjo začeli gledati s simpatijo.

Zaključek

Odnos britanske politike do ohranitve Avstro-Ogrske se je proti koncu prve svetovne spremenil. Če so pred tem zagovarjali njen obstoj, so jo od druge polovice 1918 vedno manj podpirali. Temu je med drugim pripomoglo dogajanje na samem območju podonavske monarhije kot tudi krepitev različnih nacionalnih idej predstavnikov posameznih narodov Avstro-Ogrske. Tu velja omeniti ustanovitev Urada *Enemy Propaganda Department*, ki se je ukvarjal s širjenjem propagande v tujih državah februarja 1918; njegovo vlogo glede razmer na Slovenskem bi bilo v prihodnje zanimivo podrobneje raziskati. Medtem ko je uradna britanska politika takrat še zagovarjala enotnost Avstro-Ogrske (tudi po vojni je na primer britanski premier Lloyd George ocenjeval nove države kot agresivne in potencialno problematične⁷⁴), je bilo delovanje Urada usmerjeno k podpori posameznim narodom v tej večnarodni državi, s čimer bi se jo lažje izločilo iz vojne. Ne glede na to pa so bili nekateri britanski diplomati še v začetku leta 1919 prepričani, da bi se morala ohraniti povezanost območja razpadle Avstro-Ogrske vsaj na gospodarski ravni, s čimer bi bila rehabilitacija gospodarstva na tem območju lažja; ta del problematike bomo predstavili ob kaki drugi priliki.

Kar se tiče britanskega poznavanja razmer na Koroškem, je potrebno zapisati, da so poznali osnovne informacije tako o njeni prebivalstveni strukturi kot tudi zgodovini, geografskih značilnostih in gospodarstvu te dežele. V Londonu pa le niso bili dobro obveščeni o samem dogajanju na terenu v zadnjih dveh mesecih leta 1918, o čemer priča skromna količina arhivskega gradiva iz tega časovnega obdobja. Na podlagi virov, ki smo jih uspeli zbrati, je moč skleniti, da so Britanci menili, da bi bilo najbolje, če bi meja potekala po reki Dravi oziroma nekje v njeni bližini, ob tem je potrebno poudariti, da se v tem času diplomacija Velike Britanije ni intenzivno ukvarjala s problematiko določanja meje med Nemško Avstrijo in Državo SHS ter kasneje Kraljevino SHS.

⁷³ Margaret MacMillan, *Paris 1919. Six Months that Changed the World* (New York, 2003), str. 251–252.

⁷⁴ Paul W. Doer, *British Foreign Policy 1919–1939* (Manchester–New York, 1998), str. 31.

Gorazd Bajc, Janez Osojnik

**THE ATTITUDE OF GREAT BRITAIN TO AUSTRIA-HUNGARY IN 1918
AND THE EVENTS IN CARINTHIA AFTER THE END OF THE FIRST
WORLD WAR**

SUMMARY

In the first part of the article, the authors discussed the relationship of Great Britain to Austria-Hungary in the last year of the First World War. If, earlier that year, British policy felt that the survival of the Danube monarchy was crucial, then in the second half of the year, the opinion of the British policy tilted in the opposite direction, saying that the country could no longer be held together. Even before this upheaval, from February 1918 onwards, the Enemy Propaganda Department, which worked on the spread of propaganda in foreign countries, argued that British official policy should support individual peoples within the Monarchy, thereby weakening the Monarchy, which would eventually drive her out of the war. On the other hand, at the beginning of 1919, some British diplomats were convinced that the area of the disintegrated Austro-Hungarian region should be kept together at least economically, which would facilitate an easier restoration of economic life in the area. In the following parts, the article focuses on the British knowledge of the situation in Carinthia and the British relation to the situation there in the first two months after the end of the war. It is worth mentioning here that the British had information both on the ethnic structure of the land in question, as well as its history, geographical features and economy. It should be noted, however, that the statistics collected by various experts in the Handbooks used by British diplomats at the Paris Peace Conference were not always matched, which may have been motivated by the fact that the authors had always been in a hurry. Given the relatively small amount of archival material, it can be argued that they were not informed in detail about the events themselves in the field in the last two months of 1918. Nevertheless, they knew the main directions of the events. Regarding the demarcation of the border between Austria and its southern neighbour, British records suggest that it would be best for the border to cross the Drava River or somewhere near its stream. The situation was most extensively analysed by Major Harold Temperley, who travelled to State of Slovenes, Croats and Serbs with his French counterpart, Commander Carbonnier, at the end of November 1918. They also stopped in Ljubljana, where they met with the most important Slovenian politicians and Bishop Anton Bonaventura Jeglič. Based on the talks, Temperley correctly assumed that it was the Slovenian side that could provoke

military conflicts at the northern border. The paper is based on British sources kept by the central British archives, The National Archives (formerly the Public Record Office) in London and relevant literature. In any case, the British view is of particular interest because it allows for the interpretation of what is known as a "third party", that is, one that has not been directly affected by the situation on the ground.

VIRI IN LITERATURA

- TNA CAB – The National Archives, Kew-London** (nekdanji Public Record Office), **War Cabinet and Cabinet**, Memoranda (GT, CP and G War Series), 1915–1939.
- TNA CAB – The National Archives, War Cabinet and Cabinet**, 24/43/94, [Robert W. Seton-Watson], Intelligence Bureau Department of Information (BAW/028): *Weekly Report on Austria-Hungary XXVIII* (GT 3794).
- TNA FO – The National Archives, fond Foreign Office**, Peace Conference of 1919 to 1920: Handbooks (HB) (FO 373): FO 373/1/12, 373/1/13, 373/1/15, 373/1/16, 373/7/35.
- TNA FO – The National Archives, fond Foreign Office**, Peace Conference: British Delegation, Correspondence and Papers (FO 608): FO 608/16/5, 608/40/4, FO 608/220/16.
- TNA WO – The National Archives, fond War Office**, Directorate of Military Operations and Military Intelligence, and predecessors: Correspondence and Papers (WO 106): WO 106/1394, 106/845.
- TNA HW – The National Archives, fond Records created or inherited by Government Communications Headquarters** (HW), Room 40 and successors: World War I Official Histories (HW 7): HW 7/18.

Jarman, Robert L. (ur.), *Yugoslavia Political Diaries 1918–1965. Vol. 1: 1918–1926* (Slough, 1997).

Otte, T.G. (ur.), *An Historian in Peace and War: The Diaries of Harold Temperley*, ur. T. G. Otte (Abingdon, 2014).

Petrič, Ernest et al. (ur.), *Slovinci v očeh imperija. Priročniki britanskih diplomatov na pariški mirovni konferenci leta 1919 / The Slovenes in the Eyes of the Empire. Handbooks of the British Diplomats Attending the Paris Peace Conference 1919* (Mengeš, 2007).

Ribnikar Peter (ur.), *Sejni zapiski Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918-1921, 1. del: Od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919* (Ljubljana, 1998).

"The British Chargé (Barolay) to the Acting Secretary of State, 11. december 1918", v: United States Department of State, *Papers relating to the Foreign Relations of the United States, 1919. The Paris Peace Conference (1919)*, vol. 2 (Washington, 1942), str. 201–202.

Slovenec – Ljubljana, letnik 1920.

Encyclopedia Britannica, dostopno na: <https://www.britannica.com/biography/Alfred-Charles-William-Harmsworth-Viscount-Northcliffe-of-Saint-Peter>, pridobljeno: 18. 7. 2018.

-
- Bajc, Gorazd**, "Diplomacija Velike Britanije in Slovenci v času nastajanja jugoslovanske države", v: Rahten, Andrej in Šumrada, Janez (ur.), *Velikih pet in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev* (Ljubljana, 2011), str. 99–156.
- Bajc, Gorazd**, "Posredniška vloga britanske diplomacije pri definiranju jugoslovansko-italijanske meje po prvi svetovni vojni", *Acta Histriae* 21, št. 3 (2013), str. 293–312.
- Bajc, Gorazd**, "Dieci mesi che sconvolsero la Venezia Giulia. *Il Memorandum di Londra 1915*: questioni storiografiche e dettagli terminologici", *Acta Histriae* 25, št. 4 (2017), str. 825–850.
- Bajc, Gorazd**, "I desiderata e le realtà dei problemi futuri. Il dietro le quinte dei progetti britannici per risolvere la questione giuliano-fumano-dalmata durante la Grande guerra", *Itinerari di ricerca storica* 32, št. 2 (2018), str. 73–93.
- Bajc, Gorazd**, "Makro in mikro posledice anšlusa. Ko je postala severovzhodna Slovenija za Britance res prvič geopolitično pomembna", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 1 (2018), str. 217–249.
- Balkovec, Bojan**, *Prva slovenska vlada 1918–1921* (Ljubljana, 1992).
- Batonyi, Gabor**, *Britain and Central Europe, 1918–1932*, doktorska disertacija, Univerza v Oxfordu (Oxford, 1995).
- Cornwall, Mark**, *The Undermining of Austria-Hungary: The Battles for Hearts and Minds* (London–Basingstoke, 2000).
- Doer, Paul W.**, *British Foreign Policy 1919–1939* (Manchester–New York, 1998).
- Fest, W. B.**, "British War Aims and German Peace Feelers during the First World War (December 1916–November 1918)", *The Historical Journal* 15, št. 2 (1972), str. 285–308.
- Goldstein, Erik**, *Gli accordi di pace dopo la Grande guerra 1919–1925* (Bologna, 2005).
- Griesser Pečar, Tamara**, *Der Stellung des Slowenischen Landesregierung zum Land Kärnten 1918–1920* (Klagenfurt–Ljubljana–Wien, 2010).
- Griesser-Pečar, Tamara**, "Mirovna pobuda cesarja Karla I: Misija Sixtus", *Studia Historica Slovenica* 15, št. 2 (2015), str. 321–336.
- Herwig, Holger H.**, *The First World War: Germany and Austria-Hungary 1914–1918* (London–New Delhi–New York–Sydney, 2014).
- Hoffmann, Robert**, "The British Military Representative in Vienna, 1919", *The Slavonic and East European Review*, 52, št. 127 (1974), str. 252–271.
- Kernek, Sterling J.**, "Distractions of Peace during War: The Lloyd George Government's Reactions to Woodrow Wilson, December, 1916–November, 1918", *Transactions of the American Philosophical Society* 65 (New Series), št. 2 (1975), str. 5–117.
- Kladnik, Tomaž**, "General Rudolf Maister", *Studia Historica Slovenica* 11, št. 2–3 (2011), str. 463–482.
- Lederer, Ivo J.**, *Yugoslavia at the Paris Peace Conference: a study in frontiersmaking* (New Haven–London, 1963).

- MacMillan, Margaret**, *Paris 1919. Six Months that Changed the World* (New York, 2003).
- Millman, Brock**, "A Counsel of Despair: British Strategy and War Aims, 1917–18", *Journal of Contemporary History* 36, št. 2 (2001), str. 241–270.
- Northedge, F. S.**, "The Implications for Britain", *Journal of Contemporary History* 3, št. 4 (1968), str. 191–209.
- Orde, Anne**, *British Policy and European Reconstruction after the First World War* (Cambridge, 1990).
- Palmer, Alan Warwick**, *Victory 1918* (New York, 1998).
- Perovšek, Jurij**, "Slovinci in država SHS leta 1918", *Zgodovinski časopis* 53, št. 1 (1999), str. 71–79.
- Pleterski, Janko**, *Koroški plebiscit 1920: Poskus enciklopedične razlage gesla o koroškem plebiscitu* (Ljubljana, 2003).
- Rahten, Andrej**, *Pozabljeni slovenski premier. Politična biografija dr. Janka Brejca (1869–1934)* (Celovec–Ljubljana–Dunaj, 2002).
- Rahten, Andrej**, "Pariška mirovna konferenca in Slovenci", v: Petrič, Ernest et al. (ur.), *Slovinci v očeh imperija: Priročniki britanskih diplomatov na pariški mirovni konferenci leta 1919 / The Slovenes in the Eyes of the Empire. Handbooks of the British Diplomats Attending the Paris Peace Conference 1919* (Mengeš, 2007), str. 25–42.
- Salmon, Patrick**, "Zgodovinski odsek Ministrstva za zunanje zadeve in nastanek mirovnih priročnikov", v: Petrič, Ernest et al. (ur.), *Slovinci v očeh imperija: Priročniki britanskih diplomatov na pariški mirovni konferenci leta 1919 / The Slovenes in the Eyes of the Empire. Handbooks of the British Diplomats Attending the Paris Peace Conference 1919* (Mengeš, 2007), str. 13–23.
- Sanders, Michael in Taylor, Philip M.**, *British Propaganda during the First World War, 1914–1918* (London–Basingstoke, 1982).
- Sankey, Margaret**, "Sixtus, Prince of Bourbon-Parma", v: Tucker, Sprencher C. (ur.), *World War I: The Definitive Encyclopedia and Document Collection* (Santa Barbara–Denver–Oxford, 2014), str. 1468.
- Santoro, Stefano**, *L'Italia e l'Europa orientale. Diplomazia culturale e propaganda 1918–1943* (Milano, 2005).
- Seton-Watson, Hugh in Seton-Watson, Christopher**, *The Making of a New Europe. R. W. Seton-Watson and the Last Years of Austria-Hungary* (London, 1981).
- Štih, Peter, Simoniti, Vasko in Vodopivec, Peter, *Slovenska zgodovina. Družba – politika – kultura* (Ljubljana, 2008).
- Taylor, Philip M.**, "The Foreign Office and British Propaganda during the First World War", *The Historical Journal* 23, št. 4 (1980), str. 875–898.
- Ude, Lojze**, "Vojaški boji na Koroškem v letu na Koroškem v letu 1918/1919", v: Pleterski, Janko, Ude, Lojze in Zorn, Tone (ur.), *Koroški plebiscit: razprave in članki* (Ljubljana, 1970), str. 132–214.
- Warman, Roberta M.**, "The Erosion of Foreign Office Influence in Making of Foreign Policy, 1916–1918", *The Historical Journal* 15, št. 1 (1972), str. 133–159.

Author: **BAJC Gorazd**

Ph.D., Associated Professor

Co-Author: **OSOJNIK Janez**

M.A. of History, Young Researcher

University of Maribor, Faculty of Arts, Department of History

Koroška 160, SI-2000 Maribor, Slovenia

Title: **THE ATTITUDE OF GREAT BRITAIN TO AUSTRIA-HUNGARY IN 1918 AND THE EVENTS IN CARINTHIA AFTER THE END OF THE FIRST WORLD WAR**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 19 (2019), No. 2, pp. 467–492, 74 notes, 2 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Austria-Hungary, Carinthia, United Kingdom, attempts at separate peace, 1918, Harold William Vazeille Temperley, manuals, diplomacy

Abstract: Based on an analysis of British sources and the most relevant scholarly literature, the article focuses on the knowledge on and attitude of London's foreign policy towards Austro-Hungary in 1918 and what happened in Carinthia after the collapse of the Central European monarchy in the same year. As regards the latter, historians have paid little attention to the material kept by the British archives. Their analysis makes it possible to interpret the events of the so-called "third party", that is, those who were not directly affected by the situation on the ground. The archival material used for the purpose of this article is kept by The National Archives (former Public Record Office) in London.